Тихі води, кажуть, найглибші.

Тихі води та ясні зорі — оце вони тут, де гирло так широко розтеклось між очеретами, і повний місяць стоїть угорі над зачарованим плавневим краєм, і припізнілий катерець з написом на борту "Рятувальний", вимчавшись на просторе, самітний іде по місячних сяйвах, рівним гудінням розтинає тишу нічну.

Моторист у звичній напрузі вкляк за кермом. Ще сьогодні надвечір, коли з моря війнув низовик, тут бурунами котило, катер, ідучи, стрибав, мов по твердому груддю, а зараз знову ніде ні бурунця, вітер улігся, по всьому гирлу — спокій, гладінь. Лиш за кормою, звирувавшись, гребінь місячної води кипить.

Здається, сама ця тиша ночі, світлої, успокоєної, з безшелесністю верб та очеретів, з сяєвом плес, що, мовби на звабу рибам та птахам, далеко й вільно розкинулись, обіймаючи острови, повинна б створювати тут добрий настрій людині, врівноважувати душу, вносити в неї злагоду та оту саму, всіма нині шукану гармонію, аж, бач — ні, гармонії чомусь ПОЇШ ЩО не виходить... Обличчя мотористове весь час — ніби в гримасі неприязні: образа пече. Пече ще від самого дня.

А було так: ішов опівдні на малім ходу попід найбільшим у гирлі островом Довгим, біля якого влітку найчастіше трапляються різні пригоди, і хоч цього дня начебто нічого не мусило статись, бо пляжників уже мало, кінецьліття вступає у свої права, одначе й зараз на острові виявились охочі усамітнитись, сховатись подалі від людських очей. В одній із заводей, уткнувшись носом в очеретяні хащі, причаївся халабудистий катер мисливського господарства, а поруч, на травці-муравці втоптаного берега, під сивою розкошистою вербою, де протягом літа не один смажився шашлик, цього разу теж розташувалась солідна, судячи з комплекцій, компанія. Світять лисинами, голяком сидять, у самих трусах кружкома, і вже ділом, здається, зайняті, ділом, відомо

яким... Завгосп грязелікарні Музиченко, пузанець круглолиций, саме щось розливав, коли на воді з'явивсь "Рятувальний", і виночерпій, загледівши моториста, широко махнув йому посудиною.

— Завертай сюди! На випадок чого, хоч служба рятувальна буде своя!

Люди знайомі, усе старожильці тутешніх місць. Поруч із Музиченком сидить по-татарському його родич, герой війни, відставник з понівеченою рукою, ну, і, звичайно, єгер Верба тут як тут, сухоребрий та довгов'язий, що виділяється з-поміж інших своєю кощавістю, далі нарізає хліб теж заслужений чоловік — колишній директор комишитового заводу на прізвище Копил,— тепер він працює десь на м'ясокомбінаті... І всі так дружно, привітно:

— Давай, давай, Степане, причалюй до нашої каші! Довелося причалити: товариство таке, що не обминеш.

Коли моторист видобувся на берег та привітався, Музиченко-пузанець, ніби й не почувши вітання, одразу налив йому майже повний гранчастий:

— Бери.

— Ні, дякую.

— Це чому ж? Печінка? Чи селезінка? Так наче не схоже.

Усі глянули на прибулого: справді, ще ніби не мусив би такий скаржитись на здоров'я: крутоплечий стоїть, кремезняк, на воді виріс.

— Та хай чоловік спершу сяде,— сказав Музиченків родич і посунувся, даючи мотористові місце на брезенті. Моторист присів більше

для годиться, бо ще не був зголоднілий. Колишній директор приохотив його:

— Бери, що на тебе дивиться...

Ковбаса дивилась. Дивились лящі в'ялені, курчата смажені, помідори-гіганти — ніби як з виставки. Осторонь ще й шашлики викисають у приправі, вогнища ждуть...

Музиченко знов зі своїм гранчастим:

— Ну то я довго держатиму? Рука заболіла!

— Та я ж сказав: не можу. На посту все-таки...

— О люди! — вигукнув Музиченко в щирому подиві.-— Та ви гляньте на нього: святий між нами! Святий та кріпкий! А чи давно цьому святому руки хотіли в'язати в нашій чайній? Ще й не така посудина там йому здавалася наперстком!

— То в чайній,— зніяковів моторист,— а це ж таки при ділі...

— Знаємо ваше діло! Ціле літо байдики б'єте, а люди як тонули, так і тонуть... Бери, не виламуйся!

— Ні.

Музиченко нахмурився:

— То що ж мені його — виливати?

І після короткого роздуму, спорожнивши гранчастого сам, ображено взявся обдирати рибину.

Мотористова впертість, видно, справила враження на товариство. І хоч Музиченкові приятелі в цім інциденті загалом зберігали позицію невтручання, та все ж один із них — саме родич Музиченків, дозволив собі явно порушити нейтралітет: з підкресленою уважливістю він взявся здоровою рукою підсувати гостеві із ска-терті-самобранки найласіші шматки:

— Бери, бери! Тут самі вітаміни...

Колишній директор комишитового, мабуть, щоб розрядити атмосферу, став розпитувати моториста, чи багато пляжників тоне за сезон, та з яких причин, та в яких найбільше місцях трапляються такі випадки.

Про це можна було б розповісти принаймні, щоб не лізли навмання, куди попало. Бо води ці лише на вигляд тихі, а насправді — з ними не жартуй. Тільки заґавивсь — уже й потягло. Тут ось нічого, а трохи далі — місце підступне, крутіж, течія з потайним чорториєм, одначе, саме та чорторийна сила чомусь найбільше й приваблює — така вже, видно, натура людська... Добре ж, якщо встигнеш під ту мить. З часом виробилась навіть своєрідна психологія рятувальника: завше почувай себе у стані готовності, знай, що на тебе надія, будь-якої миті мусиш з'явитися на крик потерпілого.

— Хай уже діти не слухають засторог,— тихо розповідав моторист,— а то й дорослий який-небудь дядюга, з числа здебільшого нетверезої публіки, він теж лізе на глибоке, давай йому чорторий. Ну а потім, звісно, реве бугаєм, чимдуж поспішай з рятувальним колом до нього...

— А у вас як на те — саме обідня перерва,— хмуро пожартував Музиченко.

— Не тратьте, куме, сили,— це в них найпопуляр-ніше гасло,— підкинув єгер-довгов'яз і додав, що взагалі воно не гріх, якби й більше

тонуло в цих водах, тільки щоб отих, а не отих. Бо розвелося, мовляв, різної нечисті, усю природу нищать.

— Годі про потопельників, не забуваймо, що серед нас іменинник,— нагадав колишній директор як найбільш досвідчений у церемоніях пошанувань.— Ось він, герой дня, ви його хоч і топіть, то він не втоне,— і приязно глянувши на Музиченка, жартома кивнув на округле його черевце:— Чи не в ньому причина? Бо ти в нас, Лук'яновичу, як буй: з-під найкрутішої хвилі випірнеш! Декому здається, збили вже, на дно пішов Музиченко, а він — будь ласка: знов на поверхні житейського моря, ха-ха-ха!

— Бо сильний працівник,— озвався Музиченків родич.— З розмахом, з хваткою, дарма що ростом малий...

— Я не малий, я короткий,— заперечив завгосп, веселіючи, піддавшись, нарешті, на лестощі приятелів.— Хіба це живіт? — Він плеснув себе долонею по черевцю:— Суцільний клубок нервів!

Компанія оцінила жарт, розреготалась, і тільки моторист, почуваючись ні в сих ні в тих, сидів на ріжечку брезента й мовчки курив — нічим не підтримував загальний настрій. Музиченкові це не сподобалось, він спохмурнів, сказав з докором:

— Сильні в тебе недоліки, Степане... Сильні!

— Що вдієш, такий уже є...

— Дідівська філософія! Що значить: "такий уже є"? А ти змінись! Перевиховайся! Брехня, ніби людська природа змінам не піддається. Піддається, ще й як!

— Інакше хіба люди пішли б так далеко від мавпи? — лукаво зауважив єгер.

— Ти ці смішки облиш,— осік його Музиченко й звернувся до моториста:— Може, пора нам, Степане, з'ясувати стосунки? Нам є про що поговорити...

— Говори,— буркнув моторист, і його засмагле обличчя насурмилося, потемніло.

— Жінку свою ти можеш закликати до порядку? Бо дуже вона в тебе клепана на язик...— І, звертаючись більше до колишнього директора, Музиченко пояснив: — Бойова подруга його у мене в штаті. За роботу не маю до неї особливих претензій, хоча могла б і краще працювати, якби менше молола язиком... А то, повторюю, аж надто вона в нього на язик клепана... Тільки збори які, вже й пішла горнути все купою, упереміш грішне з праведним... Просто слухати соромно.

— Багато зараз охочих підривати авторитет,— серйозним тоном зауважив колишній директор, видно, маючи на увазі щось своє, а Музиченко, нахильці ковтнувши мінеральної просто з пляшки, знов повернувся до моториста.

— Чого їй треба конкретно, хотів би я знати? — суворо допитувався він.— Є в людини обов'язки — виконуй їх: пери, прасуй, за чистотою стеж... До самодіяльності охота — теж іди, виступай, ніхто не боронить... Недоліки? А в кого їх нема? Інші розуміють, іншим поясниш, а твоїй... Від неї усе тільки й чуєш: того не привезли, того не подали... Костюмів для самодіяльності не придбали — навіть і за це Музиченко відповідай. А по-моєму, якщо ти артистка, то й без костюма заспіваєш... Є ж така пісня: "Ой гола, я гола..."?

— Годі,— зблиснув недобрим поглядом моторист. Зблиснув і замовк, хоч міг би додати й від себе: як часом у сльозах повертається дружина додому, бо знов Музиченко нахамив. І як інші, низові, теж раз у раз потерпають від його брутальностей та самодурства. А хто неугодний — в'їдається, мститься, а то навіть пропонує десь наодинці: "Заяву — за

власною згодою, і бувай здорова. Скаржитись будеш? Пиши! Пиши хоч в ООН!" Уже і в газеті було про те, як цей Музиченко потай браконьерить у плавнях, під час повені беззахисних звірят нібито виловлював на островах, щоб добуди з них шкурки... Ну а з Музиченка, мов з гуски вода: десь пояснив, десь покаявся чи відбрехавсь і знрву, як буй, на поверхні... Та постривай. На чомусь таки зірвешся. Дійде й тут ниточка до клубочка... Моторист, хмурячись, знов запалив сигарету.

— Що ж, посварились, пора й помиритцсь,— сказав Копил, беручись за пляшку рислінгу. Однак, перше ніж наливати, запитав мотористa:— Від мене приймеш?

Моторист дивився в бік гирла.

— Не трудіться.

— Та що це з тобою? — аж ніби знепокоївся єгер.— Чи, може, й ти належиш до тих шукачів гарних манер?

— Що це за такі? — запитав відставник.

— А такі: з'явилась нібито в місті брошура про гарні манери, так за нею як кинулись потовпом — ледве кіоск не рознесли! Декотрі, кажуть, навіть побились за ті манери... Ну та це, по-моєму, тебе не стосується,— приспокоїв він мотористa.

Музиченкогтим часом знову взяв ініціативу до своїх рук. Сам налив щедро, як і раніш, і з сердитою рішучістю запропонував мотористові, простягнувши руку зі склянкою ледве не межи очі йому:

— Востаннє підношу: бери!

— Ні.

— Та візьми ж!

— Ні і ні!

Тут уже й компанія загула:

— Ну хоч пригуб! Чого тобі боятись? Хто тебе затримає? Усе гирло твоє!

Ще й жартома підперчили:

— А як тонутиме хто — після чарки ще цупкіше вхопиш потопельника за чуба!

Одначе так і не переломили його.

— Тепер бачите його манери? — сказав Музиченко і, вихлюпнувши налите вбік, недбало відшпурнув геть і посудину.— І як по-вашому: що це може бути за людина, котра приходить, сідає з вами в компанії, а коли її пригощають, вшановують, вона ставить свій принцип, відмовляється навідріз?

Присутні задумались, ніби він їм і справді загадав серйозну загадку.

— По-моєму, цілком путяща це може бути людина,— сказав колишній офіцер.— Бо служба то, братці, служба...

— А по-моєму, від такого можна всього ждати,— відрізав родичеві Музиченко.— Бо, виходить, один я чистий, один я безгрішний, а вони... Тож чи не краще такому сказати: нічого тобі, чоловіче, сидіти тут та підглядати інших. Посидів і будь здоров... Ясно?

Мотористові аж потемніло в очах. Ось коли він пошкодував, що не вихилив того гранчастого нахильці, так, щоб аж дур оце в голову вдарив! Щоб затуманилось тут усе!

Схопився й, ні на кого не дивлячись, палаючи від сорому до кінчиків вух, кинувся до катера. Нагостювавсь! Надало ж тобі завернути сюди!.. Спускаючись з крутого берега, плутався, мов сліпий, між оголеним корінням, чув уздогін, як засперечалась компанія,— родич Музиченків і навіть колишній директор щось там говорили на його, Степанів, захист... Але від їхнього захисту йому ставало ще прикріше, ще болючіше.

Був після того в місті, куди ходив із службовим дорученням, мав чимало різних клопотів, зустрічався з різними людьми, і, здавалось, усе, що сталось на острові, всі оці твої прикрощі мусили б на цей час уже розвіятись чи бодай приглухнути, однак, виявляється, такого збутись непросто. Все при тобі, ніщо не знеболилось! Більше того, саме зараз, цієї ясної тихої ночі, коли, повертаючись додому, знов опинився поблизу місць, де сьогоднішній день було йому отруєно, Степан мовби ще гостріше відчув, як у душі вперто — і ніби навіть ще з лютішою силою — підіймається, гороїжиться, темно клекоче образа. Стільки сорому пережити! Найдужче картав себе, що змовчав, не відповів, як належало б, так наче мову йому на той час відібрало й руки оці скувало. Дід колись тут по гирлу дуби на веслах ганяв, батько був моряком, загинув у керченському десанті, ті вміли будь-де, будь перед ким постояти за себе, а він... такий уже, видно, лицар. "Такий уже є". І не то, щоб з лякливих, а просто... І ось повертаєшся зараз додому, наче багном обкиданий,— завтра буде соромно дітям у вічі глянути... А дружина — як їй признатись? А вона ж, мабуть, не спить, ще, може, й зустрічати вийде... Часом, коли він припізниться, вона, вклавши дітей, виходить на пристань, стане під акаціями й жде, як у молодості. Мабуть, і зараз жде, незабаром почуєш з берега її звичне, знайоме: "З прибуттям вас, товаришу капітане!.. А я вже думала, чи не сталось що-небудь..." А воно таки сталось!

Повен гніву і люті, не знайдеш для неї і слова ласки.

Як часто зовсім ніби дрібниця якась, а геть усе тобі одним махом захмарить, по-пустому змордовує, окрадає життя, що, здається, мусило б тільки радувати людину кожною своєю миттю. Наче ж бо все, як треба: сім'я склалась щасливою, дружина має в колективі пошану, тобі знають ціну. Якщо навіть у райкомі виникає щось екстрене, таке, що треба кулею до міста й назад, то на кого падає вибір? Степане, давай! У нього катер не чхає, завжди, як годинник. Бо віддаєшся роботі, бо любиш ці води, гирло, ріку. Зрання й до ночі снуєш катерком по всьому роздоллю гирла, де стільки тобі полишено давньої, ще батьківської краси, і ніколи вона тобі не набридає, бо це — як повітря, а хіба повітря може набриднути?

А ось зараз лишилося тільки те, що підступає до горла, душить,— усе інше перестало існувати. Ця місячна ніч, що завжди навівала на нього щось схоже на далеку задумливу пісню, це роздолля нічних успо-коєних вод з їх доброю тишею, таємничістю окутаних тінями берегів та сяйвом місячних плес, і сама далеч світляної доріжки, яка раніш, бувало, заворожувала моториста і щось гарне в ньому щоразу пробуджувала,— зараз усе це не знаходило відгуку в його душі, мовби скаламученій, замутнілій, забитій образою й злістю. Засліплює, відомо ж, не тільки любов, є й сліпота ненависті також. І, здається, ним володіла зараз саме така сліпота. Верзлися дикі якісь картини розплати, відомщення, яке неминуче має звершитись, адже ж він таки зустріне коли-небудь цього хамлюгу Музиченка в чайній, де тутешні найчастіше з'ясовують між собою стосунки. Ось там він уже вгасить жагу відплати, вшанує його за все, а тоді хоч і з повісткою до прокурора!

На острові, у тому місці, де вдень сиділа компанія, ще жевріли рештки вогнища: недавно, видно, від'їхали звідси, навіть і вогню не загасцли, не затоптали після шашликів... Згадалось мотористові, як горіли торік лісові насадженння у пісках неподалік гирла, як увесь тутешній люд і навіть курсанти з міста були підняті на боротьбу з вогнем... "А цим ліньки було загасити. Отак і роблять пожежі!"—зі злістю ніби комусь виказував моторист. І хоч причалювати бажання не було ніякого, проте він таки причалив і, вибравшись до вогнища, заходився з

люттю його затоптувати, наче втоптував ось тут у землю самого Музиченка.

Після цього катер його знову рушив, подеркотів далі плесами, поміж очеретами. Непомітно хмарка набігла на місяць, і хоч була вона тонка, марлево прозора, проте тінню своєю притемнила гирло, мерехтіння води пригасило, і ніби одразу аж похолоднішало навкруги.

Минувши знайомий бакенний вогник, катер саме йшов у густій сутіні попід очеретом, коли неподалік раптом почулися виплески, щось вовтузилось на воді, вибулькувало, стогнало. В першу мить здалось мотористові, що худобина плийе, бичок або лось, пустившись із островів, перетинає гирло, а коли зовсім наблизився, отетерів: що за чортовиння? Щось схоже на лисину випірнуло серед латаття...

— Ну, рятуй же мене, рятуй,— прохрипіло Музи-ченковим голосом.

Дай газ і промчи! Ти не чув тут його, не бачив! Ніхто ніколи й не дізнається про цю вашу зустріч на нічній воді, коли кривдник твій, наковтавшись гирла, прощальні хрипучі бульбашки тут пускає!

Дав газ і промчався. Топись, пропадай, іди на дно раків годувати! Та це була тільки мить, тільки уява... Головатий водяник натужно, з останніх сил уже виборсується до катера і рука Степанова сама потяглася йому назустріч...

Ось тепер дав газ! Якби хто спитав, певне, й не відповів би, чому не обминув, навіщо виволік цього лисого водяника з місячної купелі... Виволік, та й усе. Таки й уже є.

Трохи очунявши, відпирхавшись на дні катера, завгосп заходився останніми словами клясти приятелів, що за п'яними анекдотами й не помітили, як загубили іменинника... Вважали, певне, що він куняє собі в

брезенті на кормі, а його уже в гирлі треба було шукати — на повороті метнуло, мов з катапульти!..

— Степане, це ти життя мені врятував,— повертаючись до тями, белькотав за спиною в моториста ще не зовсім протверезілий іменинник. — Ти... ти... ти...

— Я-я-я! — моторист уперше за сьогодні засміявсь.

— Інакше — жаба й цицьки дала б... Тільки завдяки тобі менше буде одним потопельником...

— Та треба було б утопити. Може, навіть помилку роблю... Ну та цього разу — хай! Думав, що бичок! — не обертаючись, весело казав моторист.

І навіть по голосу його чути було, яка зараз у нього полегкість настає на душі і як усе розхмарюється в ній,— почувалось, що ця ясна ніч, і води, і місяць уповні — усе знов повертається йому своєю незатьмареною красою.

1974